

JAK JSEM SE STAL PATOLOGEM

A. Fingerland

(Přepis magnetofonového záznamu z roku 1992; zaznamenal J. Špaček)

Když jsem studoval gymnázium, neměl jsem představu, čím budu, vůbec jsem neměl představu o své budoucnosti. Když jsem udělal přijímací zkoušku do gymnázia do primy v roce 1910 tak vím, že se v rodině říkalo - když mu to půjde a dojde do kvarty, udělá nižší gymnázium, tak by mohl potom jít k poště. Skutečně jsem to nižší gymnázium udělal, ale už tehdy se se mnou stala určitá velká přeměna. A sice, asi tak do 12 - 13 let jsem byl věřícím katolíkem; byl jsem vychováván katolicky a věřil jsem všechno, co se mně k věření předkládalo. Později vznikly různé pochybnosti, a když jsem byl asi v tercii nebo v kvartě, tak se mně dostaly do rukou dvě knihy, a sice Renanovy *Paměti* a potom od Taina *Věk rozumu*, což byla kniha otázek a názorů - taková publikace anglická, a byl to rozbor bible - že to jsou vlastně povídky a že to je literární dílo a že tedy to, co se tam praví jaksi není pravda, ty zázraky a podobně a tohleto na mě strašně zapůsobilo a já jsem se stal naprosto nevěřícím. Ovšem věřím v přírodu a v zákony přírody a v jakýsi panteismus. A měl jsem představu, že všechno co je příroda - matematika, fyzika, chemie, botanika, biologie, astronomie, to je to pravé. A měl jsem představu, že všechno co je vymyšleno od lidí, to jest poezie, romány, právo, historie, náboženství, víra - to všechno z lidské vymyšlenosti, nemá tu platnost a není tak platné.

A tedy v tom gymnáziu jsem byl zaostřený na přírodní vědy. Byla v tom ale jedna velikánská obtíž. Já byl velmi krátkozraký, a zatímco jiní v přírodě viděli plno věcí a dovedli se rychle orientovat a nacházet hnízda ptáků a vidět motýly a brouky a rozeznat rostliny atd., tak tohleto všechno mi ucházelo, protože moje rozlišovací schopnost byla přece jen snížena jednak tou krátkozrakostí, jednak snad i tím vnitřním uzpůsobením, takže jsem viděl, že jsem i pro to studium přírody velmi hendikepován. Ale mělo to ten vliv, to zneuznání věcí a výtvorů lidských - tedy humanistických směrů a práva a historie atd. a mluvnické, že jsem zanedbával výuku řeči, která tehdy na gymnáziu byla. Dělal jsem to tak, že jsem jen tak prošel, dokonce ještě s vyznamenáním, ale ve skutečnosti, když jsme měli začátky např. gramatiky latinské a slovíček latinských a později řeckou gramatiku, tak jsem se to neučil a snažil jsem se to odbývat. Potom asi v kvintě jsem tomu přišel na chuť, když jsme začali číst Ovidia a mně se to začalo líbit. Začal jsem se stýkat s profesorem Čihulou, byl to velmi vzdělaný muž, byl to otec našeho docenta Čihuly, a on četl a často o tom vykládal. Četl z italské literatury „Peklo - Inferno“ od Danteho. Najednou jsem viděl, že bych se měl tu latinu a řečtinu a němčinu učit a tak jsem se do toho zuřivě pustil a dohonil jsem, co jsem zameškal a dokonce jsem to tak dohonil, že při maturitě jsem potom měl ze všech, ačkoliv jsem jen tak tak udržel dobrou známku z latiny a z řečtiny v kvartě a kvintě, tak při maturitě jsem měl ze všech těhle předmětů jedničku. Stále jsem ale myslel na ty přírodní vědy, že budu dělat buďto fyziku nebo chemii, nebo co je v laboratoři, nebo něco biologického. Ale měli jsme profesora třídního Trojana a ten si mě všímal a říkal: „Fingerlande, když půjdete na ten přírodopis, bude z vás středoškolský kantor, budete se trápit se studentama a případně s ředitelem. Nechodte na to, vy máte určité schopnosti, běžte na medicinu“.

Tak jsem se dal zapsat na medicinu a to společně s Josefem Erbenem, který studoval se mnou. To byl otec dnešního profesora Josefa Erbena na I. interně. Spolu jsme bydleli v Praze v jednom bytě u nějaké paní, která nebyla dost čistá, byly tam štěnice, tak jsme si po roce každý našel jiný příbytek.

Hned jakmile jsme se dali zapsat, tak mně kdosi poradil, že by bylo dobré, abych se přidružil k nějakému ústavu jako fiškus, ze kterého může být demonstrátor. Ti demonstrátoři mají určitou odměnu, bylo to 50 korun za měsíc - byly to poměrně slušné peníze pro studenta a tak hned, jak jsme se dali zapsat a jak jsme začli studovat, tak jsme se oba dva s kolegou Erbenem přihlásili u profesora Eduarda Babáka. Byl to fyziolog, sdílel fyziologii s prof. Marešem, to byl šéf. Babák měl laboratoř a v té se dělaly všelijaké pokusy. S náma se přihlásil jako takový fiškus u Babáka i Jan Bělehrádek, pozdější rektor, který emigroval za komunistů na západ. Tak s tímhle jsme začali a dostali jsme dělat pokusy a sice začali jsme tím - dostali jsme úkol otravovat žáby jedem kurare a zkoumat, jak při té otravě dýchají. Žáby totiž, když dýchají, tak se jim naplní takový vak pod dolní čelistí - ten se nafoukne jako boulička a počítali jsme, kolikrát se nafoukne a zase vyfoukne. Nevím, už jaký měl být smysl těchto pokusů o dýchání žab otrávených jedem kurare. Poněvadž mně nebyl ten smysl dost jasný a také se mi to zdálo být hodně vzdálené od začátku studia, protože jsem si představoval, že nejdříve se musím naučit normální anatomii a histologii nežli bych se pustil do takových komplikovaných věcí jako jsou fyziologické jevy, které už představují živočicha vyspělého, kde těch projevů fyziologických je ohromné množství a vyznat se v tom atd., se mi zdálo být příliš komplikované, tak jsme tyto pokusy přerušili.

Ale přerušili jsme je také proto, poněvadž prof. Babák byl určen jako muž, který má organizovat a založit základy univerzity v Brně. Tím tedy odešel z Prahy a my jsme ztratili vedoucího laboratoře a začali jsme studovat normální anatomii. To jsem viděl, že je značný obor, který představuje jednak naučit se plno nových latinských termínů, jednak jednotlivé orgány, tj. kosti, svaly, vnitřní orgány, mozek atd., to vše se naučit během 2 let nebo dokonce během 1,5 roku, že to je značná úloha a tak jsem se do toho pustil se vsí silou. Abych nemusil platit školné, tak myslím, že ti, kdo dobře studovali a kdo dělali kolokvia, tak ti neplatili školné, tak jsem se k tomu kolokviu také značně učil a zkoušel mě prof. Jan Janošik. To byl starý pán, který byl prý nepřítelem ženského studia a jen vím, že jsem dostal při tom kolokviu ligamentum hepatoduodenale a co v něm probíhá. Já jsem to všecko věděl, že tam je ductus choledochus, arteria hepatica a vena portae, tak jsem kolokvium udělal a připravovali jsme se potom na rigorosum.

To jsem už potom ve druhém roce s Erbenem nebydlel, nýbrž jsem si našel byt na Malé Straně - byla to bývalá farská kuchařka, která měla na bytě asi 3 nebo 4 studenty. Víím, že tam se mnou bydlel dr. Lásko, který byl později lékařem někde ve východních Čechách; jeho dcera a myslím, že i jeho vnučka jsou také lékařky. Odtamtud jsem jezdil tramvají na fakultu, protože jsem bydlel v Thunovském paláci, bylo to pod Starými zámeckými schody.

Po prvním rigorosu z normální anatomie, které jsem složil u prof. Weignera, jsem se stal ještě společně s kolegyní Marií Špringlovou demonstrátorem v ústavu prof. Weignera, v ústavu topografické anatomie. Tam jsem strávil jako demonstrátor asi rok nebo dva roky. Bylo to velmi poučné, protože jsem si jednak zopakoval a naučil se normální anatomii a naučil se pitvou ukázat svaly, šlachy, kosti, nervy, i vnitřní orgány, mozek, rozbor mozku atd. Obojí jsme zvládali jako demonstrátoři s kolegyní Špringlovou. Tuto dívku jsem nesmírně obdivoval, protože ona byla podle mého názoru skutečný génius. Byla dcerou soudního rady z Písku. Měla ještě mladší sestru a ona sama dobře studovala, všude byla jaksi první, uměla a rozuměla velmi dobře německy a francouzsky, měla výtečnou paměť a podle mě byla tak nadaná, že až jsem se jejího nadání vlastně bál. Její osudy ale nebyly šťastné. Píše o nich prof. Vondráček ve svých pamětech. Zůstali jsme trvale dobrými přáteli a také jsme si občas dopisovali. Víím, že o ni usiloval pozdější akademik Henner, ale jí se zdál být příliš jaksi „plechový“, příliš takový „papírový“ (to mně všechno sdělovala) a potom se stala demonstrátorkou ještě jako studentka a později jako lékařka u prof. Heverocha na psychiatrii. O jejím

talentu svědčí jedna okolnost, kterou dodnes oceňuju. Přestože nikdy nepracovala v histologické laboratoři, tak u Heverocha si podle německé knížky zařídila histologickou laboratoř; naučila se zalévat, řezat a barvit preparáty atd. z pitev a byla první v Československé republice, kdo prokázal *Spirocheta pallida* v mozku zemřelých progresivní paralýzou syfilitickou. Toto také bylo teprve nedávno známo a sice byl to německý autor jménem Jaengel, který to publikoval, a ona to podle něho provedla v Praze na mozcích paralýzy. Potom se také zabývala histologicky Alzheimerovou nemocí, kterou několik let, asi 2, 3, 4 před tím popsal Alzheimer v Německu, která dneska je takovou stále problematickou záležitostí a dosud etiologicky nevyjasněnou chorobou. Ve Spojených státech způsobuje už v 50-60 letech ztrátu inteligence a brzkou smrt. Je to způsobeno tím, že kolem některých gangliových buněk se sráží nějaké bílkovité látky, nevím proč. Dokonce se myslí, že pro tuto nemoc jsou dědičné základy, které se projeví potom až teprve v 5. - 6. deceniu. Potom se ale seznámila s německým lékařem, kterého si vzala a získala tak německé občanství a byla s ním nějakou dobu živa v Dánsku; bylo to dávno, ještě před Hitlerem. Toto manželství se pak nějak rozešlo, ona se vrátila a byla vlastně německá příslušnice a nevím, kde byla zaměstnaná. V mladém věku dostala prý nějaké bolesti břicha, myslelo se, že je to něco se žlučníkem, ale pak se ukázalo, že jde o otevřenou kavernózní tuberkulózu a ona ve věku 36 let zemřela v sanatoriu na Pleši. Byla to událost, o které také píše Pelnář v Časopise lékařů českých, že tady česká medicína cosi zanedbala a že nechala tento talent takovýmto způsobem zemřít. Já se ještě pamatuji, že když jsem v roce 1932 byl na kongrese v Mnichově se svojí paní, tak že jsem si uvědomil, že ona je zaměstnána v ústavu pro výzkum mozku, kde pracovali profesori Spatz a Spielmayer, to byly hvězdy tehdejší mozkové patologie a tehdejší psychiatrie německé. Tak jsem jí zavolaal a ona přijela za námi do hotelu a tehdá jsem ji představil své paní. Vykládala, že pracuje u Spatz a že je tam velmi spokojená a že její šéfové si ji velmi cení. Byla překvapena, řekla mi: „Já jsem vůbec nedovedla pochopit, že mě voláte, protože mi bylo hlášeno, že mě volá hotel Vier Jahreszeiten, což jest první hotel v Mnichově, pro velmi bohaté lidi a najednou jsem zjistila, že to jste vy“. Tak to bylo poslední setkání s ní. Potom její osudy už mně nebyly dobře známé. Bohužel musím ještě říci, že při svém nadání silně kouřila, což byla škoda. Potom mi sdělila, že se pustila do alpinismu, lezla na hory atd., což se dalo provádět v Mnichově snadno v té době. No ale pak to všechno špatně dopadlo.

Já sám jsem potom opustil to demonstrátorské místo v normální anatomii u profesora Weignera a stal jsem se několik měsíců fiškusem u prof. Syllaby staršího. Tam jsem se setkal s některými pozdějšími známými lékaři, např. dr. Střiteským, který byl později úředníkem ministerstva zdravotnictví, pak s asistentem dr. Augustinem, který se stal později primářem interního oddělení v Jičíně. Potom také ještě s jedním asistentem, u kterého jsem pracoval, byl později primář, který si vzal moji kolegyni a kolegyni Špringlové - Volkovou. Tam jsem se tedy zacvičoval - psali jsme anamnézy a bylo to velmi poučné. Ale potom mě jeden kolega jménem Karel Šimek, který pocházel z Plzně, začal přemlouvat, abych se dal na patologii, kde tehdejší asistent Šíkl zařizuje a rozšiřuje histologickou laboratoř v Hlavově ústavu a že bych se tam mohl přihlásit jako on, že je tam fiškusem. Že práce spočívá v tom, že dostane zalité bločky v parafinu různých chorob, ty že se nařežou a obarví, a když má tu práci hotovou, tak to předloží docentu Šíklvi a ten že ukáže co tam je na tom patologického atd. a vezme si některé nejlepší preparáty pro školu a jiné si může ten fiškus nechat do své vlastní sbírky a takhle si zakládat svoji vlastní sbírku patologických změn.

Tak tohleto se mi líbilo, na to jsem přistoupil a tak jsem se stal v roce 1922 nejprve fiškusem a později demonstrátorem v patologické anatomii v ústavu prof. Hlavy. Tam jsem fungoval a vyráběl histologické preparáty a pitvali jsme, jmenovitě malé děti, ale někdy i dospělé a z demonstrátora, ještě jako student jsem se stal asistentem.

Toto vzniklo jako následek nesmírně tragických událostí, jejichž souvislost jsem si uvědomil teprve dodatečně. Velmi do toho zasáhl doktor veterinárních věd dr. Miroslav Derbek, což byl mladý asistent patologického oddělení veterinární školy v Brně. Jeho přednostou, jeho šéfem, byl bývalý asistent patologicko-anatomického ústavu prof. Hlavy, starší kamarád dr. Šikla. Doktor Derbek pocházel stejně jako já z Jičína, byl to osobní kamarád mého asi o 6 let staršího bratra Jana. Studovali spolu na gymnáziu, ale můj bratr gymnázium opustil v kvintě. Derbek dostudoval a po maturitě studoval myslím ve Vídni na veterinární škole a stal se asistentem veterinární školy založené po zřízení republiky 1918 v Brně. Otec dr. Derbeka byl kantýnským v zeměbraneckém pluku č. 11 v Jičíně a měl dům v Lípách, asi 200 m vzdálený od našeho otcovského domu, takže jsme se rodiny stýkali. Starší bratr si od Derbeků, kteří byli zámožní, vypůjčoval knihy, např. celého Jiráska. Víím, že jsme četli „U nás“ od Jiráska, také jsme četli verneovky a já jsem se s tím Derbekem znal. V r. 1922 o prázdninách jsme se dokonce setkali na jičínské plovárně a plavali jsme spolu v rybníce. On mně vypravoval, co dělá. Já už jsem byl demonstrátorem u prof. Hlavy. Když jsem po prázdninách, tj. v říjnu, přijel do Prahy a vrátil se do ústavu, tak tam panovala těžká atmosféra, o které jsem se dozvěděl teprve z vypravování. Na interně u prof. Thomayera zemřel asi 20 dní před mým návratem nějaký veterinář, u něhož bylo podezření, že jde o vozhrivku. Pitval ho poslední asistent (nejmladší) Hlavův, dr. Jiří Stolz; prý to byl syn pražského primátora a při té pitvě se prokázalo, že skutečně jde o vozhrivku. Dr. Stolz dokonce z krve zemřelého veterináře vykultivoval *Mycobacterium mallei* na půdách. Jenomže dr. Stolz najednou onemocněl a to bylo právě v době, kdy jsem se vrátil z prázdnin. Už jsem ho nezastihl, už ležel nemocen. Víím, že jednou se mnou mluvil starý Hlava a říkal, že má o toho chlapce strach, že se asi nakazil tou vozhrivkou od toho veterináře. S hrůzou jsem se dozvěděl, že ten veterinář je dr. Miroslav Derbek, se kterým jsem se asi měsíc předtím koupal v jičínském rybníce. K nákaze mělo dojít asi rok před jeho smrtí, tedy kolem roku 1921, a sice zvláštním způsobem. V obci Věrovany, která leží v blízkosti Olomouce, v rodině jednoho sedláka, zemřel čeledín a potom také jeho dcera na záhadnou infekční prudkou nemoc a bylo podezření, že jde o vozhrivku, protože jejich kůň byl nemocný a projevovalo se to tím, že smrkal a že to byla nějaká chronická rinitida. Ten kůň byl odporažen a pitvu v místě Věrovany prováděli dva asistenti z brněnské veterinární patologie dr. Derbek a dr. Hruška. Přitom dr. Hruškovi vyklouzly plíce toho koně z ruky a upadly do louže krve, která byla na pitevním stole a ta krev vystříkla a náhodou stříkla do úst dr. Derbeka, který právě něco říkal. Dr. Derbek si přirozeně vypláchl dezinfekčními roztoky ústa no a celkem nic se nedělo. Na konci prázdnin dostal vysoké teploty a zprvu se nevědělo co to je. Bylo veliké podezření, že jde o tuberkulózu, protože v rodině tato nemoc byla, a sice jeho starší sestra, která se měla asi v 18 letech vdávat, místo svatby onemocněla miliární tuberkulózou a zemřela a je pohřbena na jičínském hřbitově, přičemž její snoubenec, to byl rakouský důstojník, šlechtic, jí dal vybudovat náhrobek, který je napodobením Braunova náhrobku v Jaroměři, který Braun vytvořil pro svoji tchýni. Je to taková žena ležící, který si podpírá hlavu rukou. V tomto hrobě je pochována celá rodina Derbekova. Jeho starší bratr měl kostižer, byla to tuberkulóza kyčelního kloubu a tento bratr Karel kulhal. Proto se myslelo, když on dostal ty teploty, že je to také tuberkulóza. Potom se přišlo přece jenom na myšlenku, že by to mohla být vozhrivka, získaná rok předtím při pitvě toho koně.

Zde bych měl říci, že vozhrivka je nemoc, která se nazývá podle slova „vozher“, což znamená nosní hlen a toto slovo užívá Komenský v *Labyrint světa a ráj srdce*, protože ten hlen nosní byl od středověkých a pozdějších lékařů považován za sekret mozku - to se jmenovalo vozher a od toho vozhrivka. Bacil vozhrivky byl tehdy rozšířen u koní po celé Evropě a sem tam se nakazili také lidé. Ten mikrob způsobuje chorobu, která probíhá buďto prudce, akutně, nebo chronicky a trvá to třeba i léta nežli se na ni zemře. Způsobuje granulační záněty, které se průběhem dosti podobají tuberkulóze.

Dnes je vozhrivka eradikována jak u zvířat, tak přirozeně i u lidí v celé Evropě a vyskytují se prý ještě hnízda vozhrivých koní v Mongolsku. Je to nemoc, kterou dnes už neznáme. U dr. Derbeka se při pitvě našlo, že zánětlivý granulom postihuje žaludek, což souhlasí s tím, že infekce nastala deglutičně při tom vstříknutí krve do úst. Ten preparát byl dlouho přechováván v Hlavově ústavu, ale pak se ztratil a nebyl pravděpodobně nikým vyšetřen, protože vznikly nějaké kompetenční spory, kdo to má vyšetřovat.

Dr. Stolz, když zemřel - to byl takový postrach, že byla zakázána u něho pitva a byl pohřben bez pitvy. Tím, že zemřel, uvolnilo se místo posledního asistenta v Hlavově ústavu. Byl vypsán konkurs, nikdo se ale nepřihlásil. Jednoho dne přišel prof. Hlava ke mně a k mému překvapení mi nabídl, jestli chci, abych se o to místo přihlásil. Já jsem se nejdříve zdráhal, ne že bych se bál té infekce, nebo nepovažoval vyzvání Hlavovo, abych si požádal o místo asistenta za velikou čest, ale řekl jsem: „Pane dvorní rado, já jsem student, mám ještě před zkouškami, teď bych těžko mohl to místo zastávat“. Rada mně řekl: „Podívají, Fingerland, nic si z toho nedělají, já jako student jsem už taky byl asistentem a to u profesora Klebse (podle kterého se nazývá mikrob Klebsiella), tak proč by nemohli být oni“. No tak já jsem si nakonec žádost podal a myslím, že asi od 1. listopadu nebo 1. prosince 1923 jsem se stal asistentem Hlavova patologicko-anatomického ústavu.

Toto bylo spojeno s odměnou - nevím, jestli 300 nebo 700 korun měsíčně a se služebním bytem. Profesor Hlava měl tehdy také služební byt v ústavu a bydlel tam také pozdější profesor Jedlička - tehdejší asistent a také asistentka dr. Zimová a asistent dr. Stolz. Tento služební byt byl v 1. patře. Vedle bytu byla hned koupelna na jedné straně a na druhé straně byla laboratoř. A pak byla ještě další laboratoř, ve které se prováděla bakteriologie, protože tam v tom křídle Hlavova ústavu byly začátky Státního zdravotního ústavu, který vedl prof. Pavel Kučera a jeho asistenty byli dr. Feierabend - ten tragicky zemřel s celou rodinou v r. 1932 nebo 1933 v Alpách a také pozdější profesorka dr. Mlčochová, která později vedla ústav pro výrobu očkovacích sér a také tam byl pozdější docent hygieny v Brně - dr. (nemůžu si vzpomenout).

Bylo to nádherné bydlení. V ústavu bylo ústřední topení, bylo tam teplo. Já jsem bydlel tehdy ve Vršovicích v Palackého ulici č. 1. Byl to pokoj nad vchodem do domu, netopilo se tam, studoval jsem v posteli přikryt peřinou a teď jsem se najednou dostal do bytu, kde byla plynová kamínka, když se v ústavě netopilo a jinak tam bylo ústřední topení a koupelna, krátce a dobře, byl jsem tedy úplně šťasten.

Moje štěstí ale bylo naráz pokaženo úplným hororem! Když jsem se tam nastěhoval a první noc spal, tak jsem se najednou probudil a s hrůzou jsem zjistil, že mě žerou štenice a že jich je několik v posteli. Tehdy jsem si pomyslel, jak mě ty štenice žraly a jak sály krev nemocného Stolze a teď jestli to přenesly, tak to dostanu já. Byla to otřesná situace. Za tu noc jsem zabil štenic několik a potom jsem je potíral ještě různým způsobem, např. tím, že jsem lil fenol do trubek té železné postele a podařilo se mně skutečně asi za měsíc totálně kmen těch štenic vyhubit. Přirozeně dával jsem pozor, jestli dostanu teploty, nebo jestli to bude v pořádku. Všechno jsem přežil; tedy pokus - přenos vozhrivky z nemocného člověka na zdravého štenicemi dopadl negativně.

O těch štenicích mně vypravovala služebná, Paní Pankrácová, že tam bydlela v tom bytě původně jedna asistentka, která se jmenovala Havlíčková, která tam nebydlela dlouho, ale od ní tam byl nábytek a od ní tam pravděpodobně byly ty štenice. Protože ona se potom vdala, vzala si prý nějakého boháče a žila v Jugoslávii, převzal po ní ten byt dr. Stolz a zřejmě tedy ty štenice nevyhubil, což se podařilo až mně, ovšem za velmi nepříjemných okolností.

Tak tohle byl asi osud, se kterým bylo spojeno moje asistentství. Pak jsem se v tom bytě zabydlel a bydlel jsem tam 4 roky až do doby, kdy jsem byl jmenován primářem pro patologickou anatomii a infekční nemoci v Hradci Králové, což bylo 1. listopadu 1928.